

Tarinat työkaluina – Yliopiston opettajien vertaismentorointikokemuksia

Artikkelissa välitetään kokemuspohjaisia tarinoita yhden Helsingin yliopiston opettajien vertaismentorointiryhmän toiminnasta ja kehystetään vertaismentorointia käsitteellisesti. Päähenkilöt ovat kaksi mentoria ja neljä aktoria. Keskiössä ovat ryhmän vertaismentorointitapaamiset, joissa ryhmän jäsenten tarinat toimivat reflektiotyökaluina. Tämän artikkelin tarinat voivat toimia työkaluina vertaismentoroinnin kehittämisessä.

Tarinoiden tausta

Lukuvuonna 2015–2016 Helsingin yliopistossa vakiintui Opettajien akatemian jäsenten käynnistämä vertaismentorointi. Sen tavoitteena oli tukea erityisesti yliopisto-opettajan opettajuutta. Vertaismentorointitoiminnan esikuvana on valtakunnallinen Osaava Verme -koulutus. Sitä kehitettiin alun perin peruskoulun uusien opettajien tueksi, mistä se on laajentunut muihin oppilaitoksiin. Mallin kehittämisessä ovat olleet mukana lähes kaikki Suomen yliopistot sekä monet kunnat. (Heikkinen & Tynjälä 2012.) Tässä artikkelissa välitetään kokemuspohjaisia tarinoita yhden Helsingin yliopiston vertaismentorointiryhmän toiminnasta, johon osallistui kaksi mentoria ja neljä mentoroitavaa (aktoria). Tarinoista välittyy kuva toteutuneesta mentorointiprosessista ja tulkintoja siitä, miten osallistuneet sen kokivat. Lopuksi kootaan yhteen tarinoiden opit.

Vertaismentorointi tiivistetysti

Vertaismentoroinnin (verme) tavoitteena on vahvistaa yliopisto-opettajan jaksamista opetus-, tutkimus- ja hallintotyön ristipaineissa. Vermeryhmä tarjoaa rauhallisen foorumin, jossa ryhmän jäsenet voivat peilata omia kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tarinoitaan opettajana. Tällaiseen yhteispohdintaan ei ole välttämättä ole aikaa yliopiston hektisessä arjessa. Vertaisryhmä on myös vastalääke opettajan työn yksinäisyyteen.

Mentorointi on tärkeä työelämän oppimisen tukimuoto, joskin mentorointi-käsite on ajan ja työelämän muutoksen myötä saanut uusia merkityksiä (Kupias & Salo, 2014). Kun aiemmin on mentoroinnin ajateltu olevan mestari-ikäsiili-tyyppistä opastusta, nykyään se nähdään enemmän valmentavana ja dialogisena reflektointina. Vertaismentoroinnissa korostetaan mentorin ja aktoreiden vertaisuut-

ta (Heikkinen, Tynjälä & Jokinen, 2012). Mentori luo puitteet, jotka mahdollistavat ammatillista kehittymistä tukevan dialogin. Vertaisuus toteutuu siten, että mentori on samalla yksi ryhmän jäsen, joka muiden tavoin tuo oman tietämyksensä ryhmän käyttöön.

Vermeryhmässä tapahtuvaa oppimista voi ymmärtää kriittisen konstruktivismin näkökulmasta (Heikkinen, Tynjälä & Jokinen, 2012). Ryhmässä pyritään kriittisesti tarkastelemaan omaa toimintaa sekä sen taustalla olevia käsityksiä tai yleisempiä teorioita. Toisaalta ryhmässä rakennetaan yhdessä uutta tietoa ja ymmärrystä, mikä auttaa opettajana toimimista. Heikkisen, Tynjälän ja Jokisen (2012) mukaan vermetoiminta hyödyntää integratiivista pedagogiikkaa, jonka mukaan asiantuntijuus rakentuu teoreettisesta, käytännöllisestä ja sosiokulttuurisesta tiedosta sekä itsesäätelytiedosta. Reflektointi edistää näiden tiedon eri muotojen integroitumista. Vermeryhmässä päästään monipuoliseen reflektioon käyttämällä toiminnallisuutta ja tarinallisuutta hyödyntäviä menetelmiä. Ryhmän tavoitteet perustuvat sen jäsenten tarpeisiin ja toiveisiin. Aiheena voi ammatillisen kehittymisen lisäksi olla esimerkiksi ongelmien ratkaisu, urapolkujen pohtiminen tai työhyvinvoinnin tukeminen (vrt. Kupias & Salo, 2014).

Aktoreiden ajatuksia

Maria (teologia): Tehdään tarinoiden vaihtokauppa

Päätöstäni hakeutua mentorointiin ohjasi narratiivinen tutkimustaustani. Työn tekemisen tavat ja tavoitteet syntyvät vuorovaikutuksellisessa prosessissa, jossa hyödynnetään monipuolisesti eri lähteitä. Näitä voivat olla kirjoitetut tavoitteet ja työkokoukset, mutta yhtälailla myös työkaverin kertoma karkea työmoka. Erilaiset puhutut ja kirjoitetut

kertomukset ovat yksilön käytössä, kun tämä rakentaa työidentiteettiään, ja erityisen tarpeellisia tilanteissa, joissa yksilö tai yhteisö on muuttuneessa tilanteessa. Oma muutosni liittyi uuteen opettajan tehtävääni sekä yliopistomaailman mullistuksiin.

Mentoroinnissa meitä yhdisti halu olla hyviä oppimisen mahdollistajia. Tapaamisissa kerrottiin tarinoita kokemuksista ja arvioitiin, millaisia vaikutuksia niillä on ollut opettajuuteen ja miten niitä voisi hyödyntää tulevaisuudessa. Keskeinen oppini oli, että minun erityinen tarinani on joiltain osin hyvin samanlainen kuin toisten opettajien. Sen sijaan erityisiä ovat tapahtumat ja kokemukset, joita meistä kukin on opettajuutensa tiellä kohdannut. Identiteettiä ja työkulttuuria muokkaava ulottuvuus syntyy kun tulen tietoiseksi siitä, mikä vaikuttaa opettajuuteeni. Toisten tarinat tarjoavat mahdollisuuksia arvioida omia tapoja ja tulkintoja tilanteista ja opettajuudesta. Luovutin tarinani toisten käyttöön ja sain lukuisia hyviä rakennusaineita omaan opettajan tarinaani.

Anna-Kaisa (oikeustieteet): Dialogi työkaluna

Kuultuani vertaismentorointiohjelmasta ilmoittauduin aktoriksi hetimiten. Ajattelen, että toimiessani yliopistolla opettajana minulla on mahdollisuus, mutta myös velvollisuus kehittää pedagogisia taitojani. Vertaismentorointi kuulosti kiinnostavalta menetelmältä kehittyä opettajana. Tavoitteena minulla oli saada muiden opettajien kokemuksista työkaluja oman opetustyön tueksi, kuten esimerkiksi kuulla kokemuksia erilaisista opetusmenetelmistä. Halusin myös ymmärtää omaa opettajuuttani paremmin.

Täytyivätkö tavoitteeni? Vertaismentoroinnin perusajatuksena on, että jokainen ryhmän jäsen voi vaikuttaa vertaismentoroinnin tavoitteenasetteluun ja myös sen saavuttamiseen omalla panoksellaan. Jokainen jäsen sai vaikuttaa tapaamisten teemoihin ja toimia vetäjänä yhdellä kerralla. Näin tulimme käyttäneeksi monipuolisia menetelmiä ja sivunneeksi meitä kaikkia askarruttavia kysymyksiä. Muiden kertomuksia kuunnellessa ja hyvässä luottamuksen ilmapiirissä keskustellessa ymmärrykseni opettajuudesta – ja vähän muustakin elämästä siinä sivussa – monipuolistui melkoisesti. Tavallisella pedagogiikan kurssilla tällaista tuskin voi tavoittaa; se osoittaa vertaismentoroinnin merkityksen opettajana kasvamisessa.

Irina (maataloustieteet): Tilaa ja aikaa syvään reflektointiin kiireiden keskellä

Opettajana olen töissä aina näkyvillä, mutta oman opetuksen monien huolien ja epäilyksien suhteen yksin. Oman työpaikan vertaistuki jää usein niukaksi: esimerkiksi niin kutsutuissa opekokouksissa aika menee pitkälti hallintoasioista huolehtimiseen, eikä opetuksen syvää pohdintaa siten koskaan synny. Kiireiden keskellä on helppoa unohtaa rauhallisen mietiskelyn arvo. Vertaismentorointiryhmästä hain nimenomaan puuttuvaa aikaa ja tilaa syvään oman opetuksen reflektointiin, mutta toisten opettajien näkemysten ja kokemusten kautta.

Ryhmämme kyky antaa tilaa jokaiselle jäsenelle ja kuunnella syvällisesti ylitti kaikki odotukseni. Oli mielenkiintoista huomata, miten vähän jaoimme kokemuksia opetustekniikoista – seikka, joka on usein keskiössä peda-

gogiikan kursseilla. Tämä vahvisti näkemystäni siitä, että opettajan ammatillisuus ei tyhjenny metodologisten kysymysten hallitsemiseen. Pedagogiikan kursseilla jaamme parhaita kokemuksia ja esitämme omia vahvuuksiamme. Tämä on arvokasta, muttei riittävää. Itsetunto vahvistuu myös silloin, kun uskallamme näyttää omia heikkouksiamme ja puhua pettymyksistä. Aion ehdottomasti hyödyntää tätä kokemusta kursseillani. Oikean vertaisoppimisen tilanteiden luominen on haastavaa ja onnistuu vain, jos opettajalta löytyy itsevarmuutta ja kykyä kuuntelemiseen.

Hanna (tekniikka ja luonnontieteet): Luottamus mahdollisti avoimen keskustelun ja aktiivisen kuuntelun

Tulin vertaismentorointiin kehittämään työelämätaitojani. Näin jällenpäin ajatellen hain varmuutta sille, että se miten teen työtäni on ”oikein”. En ole ennen osallistunut mentorointiin, enkä oikein tiennyt, mitä odottaa. Ensimmäinen tapaaminen kuitenkin poisti jännityksen, asemoi tulevat tapaamiset ja loi yllättävän nopeasti luottamuksellisen yhteishengen ryhmäämme. Se oli mielestäni ryhmämme toiminnan avain, yhdessä vertaisuuden periaatteen kanssa. Saimme yhdessä luotua hyvän ohjelman tapaamisillemme ja kaikki sitoutuivat sen toteuttamiseen.

Ryhmän sisäinen avoimuus oli ajoittain jopa hämmästyttävää näin lyhyessä ajassa saavutettavaksi. Laaja ikäjakama ja erilaiset taustamme vapauttivat meitä. Kaikkein henkilökohtaisimmista kokemuksista kumpusi hyvin syvällistä ja rakentavaa keskustelua ihmisyydestä, arjesta ja työstä, sekä niistä hyvistä käytännöistä, joita voimme toisillemme jakaa. Koin vertaismentoroinnissa käsitellyt teemat hyödyllisiksi ja pystyn uuttamaan kokemuksistani myös käytännön työkaluja omaan työhöni sekä itseni kehittämiseen. Ja matkan varrelta löytyi myös varmuutta oman tekemisen oikealle suunnalle.

Mentoreiden mietteitä

Maikki (ravitsemustiede): Yhdessä kannateltu matka

Ydinajatukseni alkuvaiheessa oli, että vertaismentoroinnissa keskeiset keskustelua ja yhdessä kokemista edistävät voimavarat ovat jokaisella osallistujalla. Verme pohjasi koko ryhmän motivaatiolle olla mukana rakentamassa ja ylläpitämässä luottamuksellista ilmapiiriä, jossa kokemuksia ja tunteita sekä hiljaista tietoa oli helppo sanoittaa. Kutsuisin sitä yhteisen kannattelun ilmapiiriksi. Toiminnan kannatteluvastuu oli mentoreilla suurempi käynnistymisvaiheessa, mutta hyvin pian mentoreiden ja aktoreiden roolit hämärtyivät ja toiminta muuttui enemmän vertaiseksi.

Koin erittäin antoisana sen, että ryhmässä oli kaksi mentoria. Se toi myös uuden ulottuvuuden oman toiminnan reflektointiin. Yliopiston tavoitteissa määritelty kannustava ilmapiiri syntyy opiskelijoiden ja myös opettajien ainutlaatuisuuden kunnioittamisesta kaikissa tilanteissa. Tämä näkyi mielestäni loistavasti vertaismentoroinnissa. Erilaisuudestamme huolimatta löysimme aina myös paljon yhteistä. Verme-kokemus aidosti poikkitieteellisessä ryhmässä haastoi yhteisöllisempään vastuuseen opettajuudesta.

Se toi esiin, että henkilökohtaista kokemuksellista tietoa opettajuudesta on mahdollista jakaa muiden hyödynnettäväksi ja yhdessä työstettäväksi.

Pirkko (kasvatustieteet): Oppimista työparilta ja koko ryhmältä

Lähdin opiskelemaan vertaismentorointia kuvitellen joutuvani yksin vastuuseen ryhmätilanteiden suunnittelusta ja vetämisestä. Onneksi minulle pian selvisi, että saan harjoitella vertaismentorointia työparin ja ryhmän jäsenen kanssa. Mielessäni oli tässä vaiheessa useita kysymyksiä, kuten mitä voin oppia parityöskentelystä ja ryhmäämme valautuneesta asiantuntemuksesta, ja miten voin helpottaa aktoreiden osallistumista ja mitä voin oppia itsestäni mentorina.

Ryhmämme käynnistysvaiheessa opin yhteissuunnittelua, ryhmän jäsenten sitouttamista ja prosessin kuluessa vastavuoroista ryhmätilanteiden hienovaraista ohjaamista. Jokainen ryhmän jäsen sai vuorollaan olla tilaisuuden koollekutsuja, vetäjä ja keskustelun alustaja. Ryhmämme aktorit olivat ennakkoluulottomia ja rohkeita keskustelun avajia. Entä olinko itse vertainen ryhmätapaamisissa? Vertaismentorin rooli oli haastava. Tehtävä edellytti itseltäni intensiivistä kuuntelua ja huolehtimista siitä, että kaikki saivat tasapuolisesti keskusteluaikaa. Huomasin, että omat vertaiskokemukset näyttelivät pienempää roolia kuin aktoreiden. Tämä oli mielestäni järkevää, jotta aktoreiden kokemuksien syventämiselle jäi riittävästi tilaa.

Tarinoiden kootut opetukset

Kokemuksemme osoitti, että on tarpeellista nostaa esiin opettajana kasvamisen eri ulottuvuudet, jotka voivat vaihdella intentionaalisesta oppimisesta tilanteiden havainnointiin. Yliopistolla vertaismentoroinnissa voidaan yhdistää näitä eri puolia, neuvotella opettajuudesta monipuolisesti ja näin saada välineitä opettajaidentiteetin vahvistumiseen.

Vermen kehittämisessä tulisi vielä enemmän painottaa kollegiaalisuutta. Mentorointia ei tulisi ajatella perinteisesti, eli kokenut eksperti ohjaa noviisia, vaan tiedostaen, että identiteetti uudistuu jatkuvasti. Näin tapahtuu myös kokeneille opettajille.

Verme tarjoaa mahdollisuuden keskusteluaiheiden syventämiseen osallistujien tarpeiden mukaan. Teemoiksi voivat nousta eettisyys, tutkimuksen ja opetuksen tasapainottaminen tai vaikkapa työssäjaksaminen. Tällä on pidemmän päälle vaikutusta koko yliopistoyhteisöön. Siksi on arvokasta, että verme juurtuu osaksi yliopistoyhteisöjen toimintaa ja löytää uusia muotoja, esimerkiksi jatko-opiskelijoiden tieteellisen ajattelun kehittymisen tukena.

Anna-Kaisa Tuovinen työskentelee tohtorikoulutettavana, Maria Buchert yliopisto-opettajana, Irina Herzon yliopistotutkijana ja Pirkko Raudaskoski lehtorina. Maijaliisa Erkkola, Hanna Koivula ja Saara Repo työskentelevät yliopistonlehtoreina. Kaikkien työnantaja on Helsingin yliopisto.

LÄHTEET

- Heikkinen, H.L.T., Jokinen, H., Markkanen, I. & Tynjälä P. (toim.) (2012). *Osaaminen jakoon. Vertaisryhmämentorointi opetuslalla*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heikkinen, H. L. T. & Tynjälä, P. (2012) Työssä oppimisen monet muodot. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, , H. Jokinen, , I. Markkanen, & P. Tynjälä (toim.) *Osaaminen jakoon. Vertaisryhmämentorointi opetuslalla*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Heikkinen, H.L.T., Tynjälä, P. & Jokinen, H. (2012). Vermen teoreettiset perusteet ja toimintaperiaatteet. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, H. Jokinen, I. Markkanen, & P. Tynjälä (toim.) *Osaaminen jakoon. Vertaisryhmämentorointi opetuslalla*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kupias, P. & Salo, M. (2014). *Mentorointi 4.0*. Helsinki: Talentum.